

روایت استاد داریوش سالاری

سرگذشت سنتور - از دهلوی تا «سنتور خان»

مضرب چوبی روی سیمی به این ضخامت کارایی داشت؟

البته که نه. در آن زمان از مضرب‌های بزرگ فلزی شبیه خنجر برای سنتورنوازی استفاده می‌شد. و بعد به مرور زمان مضرب، شبیه دو خنجر چوبی شد و بعد طی سالیان از وزن آن کاسته و به استحکامش افزوده شد.

این سازها چگونه به مناطق دیگر جهان رفت؟

پس از امیرخسرو دهلوی این سازها به وسیله ترک‌های سلجوقی به مناطق مختلف جهان برده شدند و بنا به شرایط اقلیمی آن منطقه تکامل یافتند. برای مثال وقتی ترک‌ها، چین را تصرف کردند سنتور را به آن جا بردند و چینی‌ها آن را «یانگ چین» به معنای ساز غریبه نام گذاشتند. و بعد ترک‌های سلجوقی با تصرف بغداد و حمله به اروپا، سنتور را به آن مناطق بردند و در اروپا به نام‌های دالسیمیر یا سیمبالون تغییر نام داد. سنتور حتی از کشورهای روسیه و مصر و... نیز سردرآورد.

چه وقت به ایران آمد؟

در ایران تا زمان قاجاریه هیچ سازی سیم فلزی نداشت و حسن سنتورخان با عزیمت به دربار پادشاهان کشمیر زدن سنتور را فراگرفت و آن را به دربار قاجار آورد. به این صورت سنتورنوازی به محمدصادق خان انتقال یافت و سماع حضور و سپس حبیب سماعی و دیگر اساتید سنتور را یاد گرفتند.

حالا که از تاریخچه ساز سنتور گفتید

استاد کمی در مورد تاریخچه سنتور و سازهای شرقی برایمان بگویید.

سنتور یا همان شاهانتور، قدمتی ۶۰۰ ساله دارد و مصادف با جایگزینی سیم فلزی به جای روده و ابریشم، به وسیله امیرخسرو دهلوی در شمال هندوستان ساخته شد. امیرخسرو دهلوی، مبتکر سبک‌های جدید آوازی و احیاکننده بسیاری از سبک‌های قدیمی است که به خاطر نیاز به سه اکتاو صدا در سبک جدید، سیم فلزی را جایگزین روده و ابریشم کرد. روده و ابریشم عمدتاً در سازهایی مانند چنگ ایستاده، چنگ خوابیده، چنگ نشسته، تنبور، تنبورا، تنبورک سارنج و سه تار پارسی که امروز به آن کمانچه می‌گویند به کار می‌رفت و با اضافه شدن سیم فلزی، این سازها قادر به ایجاد سه اکتاو صدا شدند.

منظور از شاهانتور چه بوده؟

پادشاهان ایرانی در این دوره در شمال هندوستان حکومت می‌کردند و امیرخسرو دهلوی که دوره سلطنت پنج پادشاه را دیده بود، سازهای مختلفی ابداع کرد، از جمله شاهانتور. منظور از تور، تور ماهیگیری است و صدا، صدای برخورد امواج دریا به صخره‌هاست و شکل ساز هم مثل کشتی است.

خرک‌های این ساز چه بود؟

دهلوی از مهره‌های سرباز شطرنج به عنوان خرک استفاده کرد و سیم فلزی را در ضخامت ۰/۵۰ میلی‌متر و حتی بیش‌تر روی ساز قرار داد.

داریوش سالاری، هنرمند ۵۷ ساله متولد آبادان بیش از بیست سال است که به شکل حرفه‌ای سنتور می‌سازد و با اساتید موسیقی ایران زمین همچون استاد محمدرضا شجریان و نوازندگان توانایی چون استاد پرویز مشکاتیان و استاد کامکار همکاری داشته است.

صدای سازهایی که ساخته، گوش هزاران هزار انسان را نوازش داده‌اند. نزدیک به ۱۵ هزار سنتور نه تنها تراشه بیکره‌شان بلکه روح و روانشان را از دستان هنرمند این سازنده توانای ایرانی گرفته‌اند. استاد که تحقیقات آکادمیک خود را در کشور هندوستان به پایان رسانده و در رشته علوم سیاسی فارغ‌التحصیل شده، در نواختن ۳۰ ساز تبحر خاصی دارد.

در کارگاهش بوی چوب گردو عوطه می‌خورد و اطرافش پر از ساز است، پر از سنتورهای دست‌ساز. نوک انگشتانش پینه بسته است. سالاری مبتکر سنتورهای دوطرفه، سنتورهای بیسکوییتی، روش‌های پل‌گذاری جدید و استفاده از چسب‌های رزین‌دار به جای سریشوم‌های حیوانی در ساخت سنتور است. تلاش‌های ارزشمنند او در این زمینه موجب رشد و پیشرفت هنر سنتورسازی در ایران شده است. با استاد سالاری در مورد سنتور و سنتورسازی، چوب و ساز گپ‌گفتی ترتیب دادیم.

افسانه پاروکی

کمی هم از تاریخچه سنتورسازی در ایران می‌گویید؟

– تا قبل از حبیب سمعی تقریباً عموم سنتورها از هندوستان آورده می‌شد، ولی با آمدن برق به تهران و بعد از حبیب سمعی با کمک سازنده‌های ارمنی و کلیمی و با بهره‌گرفتن از سیم فلزی صنعت مخابرات و صنعت فنر سازی، سنتور در ایران ساخته شد. در زمان حبیب سمعی اکثر سازنده‌ها ارمنی و یا کلیمی بودند. سنتور رفته رفته با مشورت و کمک سازندگان ارمنی به شکل سل کوک یا راست کوک برای مردان و چپ کوک یا لاکوک برای زنان ساخته شد.

استاد کمی هم از ابتکار تان بگوید.

– یکی از مشکلاتی که همیشه با آن روبه‌رو بودیم باز شدن چسب سنتور در مناطق مرطوب و اقلیم‌های مختلف بود. قبلاً برای ساختن سنتور از سریشوم‌های حیوانی استفاده می‌شد که البته بدترین چسب دنیا محسوب می‌شود. یکی از مشکلات سریشوم حیوانی این است که موربانه آن را می‌خورد و رطوبت بر آن تأثیر می‌گذارد و حرارت بیش از حد موجب باز شدن آن می‌شود. من از چسب‌های رزین استفاده می‌کنم و آن را در دمای ۱۸۰ درجه سانتی‌گراد و فشار ۵ الی ۱۵ تن می‌چسبانم.

برای پُل سازها چه کردید؟

– پُل گذاری از مشکلات سازهای قدیمی بود و اندازه آن‌ها غیر علمی بود. آن‌جا که سیم وارداتی استفاده می‌کنیم اساساً این سیم‌ها تا حد ۱۰ سانتی‌متر کوچک‌تر از اندازه علمی روی ساز قرار می‌گیرند و مرتباً کوک خالی می‌کنند. من ابعاد سنتور را تغییر دادم تا با ابعاد سازها بخوانند و دوام و صدای بهتری را از ساز گرفته‌ام، تا جایی که سازهای من در طول سال بیش از ۲

تا ۳ بار نیاز به کوک کردن ندارند.

از سنتورهای دو طرفه بگویید. این

دستگاه، دو ساز می‌شود در یک ساز؟

– بله. این هم یکی از ابداعاتم است که در دو طرف ساز، سیم و خرک وجود دارد و یک سمت را می‌توان یک کوک کرد و سمت دیگر را کوک دیگر. کل ساز بر روی پایه‌ای چوبی قرار می‌گیرد و میله‌ای که در عرض ساز قرار دارد آن را به پایه متصل می‌کند. با باز کردن پیچ میله می‌توان سوی ساز را برگرداند و از طرف دیگر آن استفاده کرد.

سنتورهای بیسکوئیتی چه طور

سازهایی هستند؟

– این سنتورها هم از ساخته‌های خود من است که در آن ضخامت ساز کاهش یافته و با تغییراتی که داده‌ام طنین صدا زیباتر و ساز سبک‌تر شده است. البته به غیر از این، سنتور کروماتیک را هم ساختم. روی این سنتور ۹ خرک اضافه‌تر داریم یعنی خرک‌ها را می‌شود تا ۱۵ خرک ارتقا داد. بر روی سنتور کروماتیک نت‌هایی را داریم که بر روی سنتور معمولی نیست و می‌توان روی ساز بدون تغییر دادن کوک دستگاه‌های مختلف را نواخت.

برای جعبه سازها تان هم ابداعی

داشته‌اید؟

– بله. من مبتکر جعبه‌های سبک ساز در ایران هستم.

استاد نوع چوب در ماهیت صدای ساز

چه تأثیری دارد؟

– سازنده موفق کسی است که اهمیت صدای ساز را تشخیص بدهد و از تکنیک‌های خاصی بهره بگیرد و البته شناخت ماهیت صدا از شناخت ماهیت چوب جدا نیست. شاید در درجه اول چوب مناسب، تأثیر بسزایی بر صدای ساز می‌گذارد و شناخت آن اهمیت زیادی

دارد. چوبی که در قدیم استفاده می‌شد و فراوان هم بود چوب راش بود اما چوب بلوط، افرا، سرخه‌دار، گلابی و گردو هم مورد استفاده قرار می‌گرفت. اما امروزه بیش‌تر از چوب گردو استفاده می‌شود، چون مقاومت لازم را دارد و مناسب‌تر است. بر طبق تحقیقاتی که انجام داده‌ام، از سیم‌ها بر چوب، فشاری حدود یک تن وارد می‌شود که چوب نرم و معمولی نمی‌تواند این فشار را تحمل کند.

در ایران بیش از ۲۵۰۰ نوع چوب گردو داریم که من در سازهایم بیش‌تر از چوب گردوهای مناطق کوهستانی با خاک سیاه استفاده می‌کنم چرا که چوب گردوی سفید در شمال ایران مورد حمله پروانه‌های چوب‌خوار قرار می‌گیرد اما چوب گردوی سیاه به دلیل صمغ تلخی که دارد کم‌تر در معرض این خطر است و دوام بیش‌تری دارد.

بافت چوب چه طور؟

– البته، نوع بافت چوب در صدای ساز تأثیر زیادی دارد. هر چه بافت چوب پیچیده‌تر باشد، صدای بهتری خواهیم داشت. در چوب‌هایی که بافت منظم دارند متأسفانه پدیده تشدید به وجود می‌آید و صدای ساز از حالت مطلوب خارج می‌شود. چوب گردوهای کوهستانی مناطق توپسیرکان و سنندج از بهترین چوب‌های موجود است البته چوب افرای مخملی و افرای مازندران هم مناسب است ولی مقاومت گردو را ندارد اما در عوض صدا را لطیف و مطلوب می‌کند. ترکیب این دو چوب یعنی گردو و افرا در ساخت، موجب تأمین استحکام کافی و ایجاد صدای لطیف ساز خواهد شد.

و حرف آخر؟

– هدف از داستان موسیقی سنتی این است که ما در حفظ فرهنگ ایرانی‌مان کوشا باشیم و در تداوم آن تلاش کنیم.

